

900 godina Bašćanske ploče (1100. – 2000.) – radovi sa
znanstvenog skupa, gl. ur. P. Strčić, Krčki zbornik sv. 42
- pos. izd. 36, Baška 2000., 348 str.

Bašćanska ploča, taj ždragi kamen' hrvatskoga jezika i književnosti i žkrsni list' hrvatskoga naroda, od njena otkrića sredinom XIX. stoljeća pa naovamo, zaokupljala je pažnju znanstvenika-istraživača, ali i običnih ljudi. O tome nam najizravnije svjedoči zbornik radova o *Bašćanskoj ploči* objavljen 1988. god. u dva sveska.¹ Tu su nam prezentirani svi važniji radovi, od onih najstarijih do onih najsuvremenijih, nastali u vremenskom periodu 1853 – 1988, to jest od P. J. Šafaøika do N. Klaić te različiti članci i napisi (enciklopedijski, novinski i dr.) vezani uz znamenitu *ploču* iz Baške. Zatim i u zborniku radova sa znanstvenog skupa "Zvonimir, kralj hrvatski", održanog 1989. god. u Zagrebu i Splitu, dio članka odnosi se tematikom na *Bašćansku ploču*.² Sve nam to kazuje, ne navodeći ovdje pojedinačna djela i autore, da ona svojim sadržajem i uopće značenjem u povijesti i kulturi hrvatskoga naroda zauzima važno mjesto. Ona i danas privlači pažnju stručnjaka jer kolikogod o njoj bilo napisano i izgovoreno, ipak, neka pitanja vezana uz *Bašćansku ploču* nisu dobila zadovoljavajuće odgovore ili o njima postoje dosta oprečna mišljenja.

Kako se prošle godine navršilo devet stoljeća njezina postojanja u tu je čast na otoku Krku u Baški i Jurandvoru, u razdoblju od 18. do 19. svibnja 2000. god., održan interdisciplinarni znanstveni skup. Organizatori su bili *Upravni odjel za društvene djelatnosti Primorsko-goranske županije* i *Općina Baška*, pod pokroviteljstvom *Ministarstva znanosti i tehnologije Republike Hrvatske*. Sudionici, njih dvadeset i petoro, izložili su na skupu "900 godina Bašćanske ploče" svoje rezultate u 23 referata, koji su zatim objelodanjeni u zasebnom zborniku naslovljenom kao i spomenuti skup, ujedno *Krčkom zborniku* (svezak 42, posebno izdanje 36). Glavni urednik zbornika je Petar Strčić, a *Uvodna slova* u njemu potpisuju još M. Dekanić i M. Dujmović. Interdisciplinarnost skupa očitovala se na vrlo dobar način. Povijest njezina opća, nacionalna, crkvena, pravna, književna i umjetnička komponenta, pomoćne povijesne znanosti zatim filologija (posebice), arheologija, arhitektura i druge znanstvene discipline pristupile su *Bašćanskoj ploči* i svaka pojedinačno dale svoj prinos napretku znanstvenih spoznaja vezanih uz nju.

Referatom "Ploča nad vratima književnog početka" (str. 29-35) naš ugledni povjesničar književnosti Ivo Frangeš održao je uvodno izlaganje na skupu, pristupivši *Bašćanskoj ploči* u književno-povijesnome pogledu. Kao 'dragi kamen' (S. Ivšić) od koga započinje naš književni početak, Frangeš nakon kratkog faktografskog pregleda pokazuje njezine

¹ *Bašćanska ploča*, sv. I. i II., gl. i odg. ur. A. Mohorovičić i P. Strčić, izd. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Povijesno društvo otoka Krka, Povijesno društvo Rijeka, Zagreb – Krk – Rijeka 1988.

² *Zvonimir, kralj hrvatski* – zbornik radova, ur. I. Goldstein, izd. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1997.

refleksije na hrvatske pisce – Silvija Strahimira Kranjčevića, Vladimira Nazora, Josipa Pupačića i dr.³

Slijedi zatim radnja Petra Strčića – "Otok Krk u doba Bašćanske ploče" (str. 37-56). Krčko srednjovjekovlje, rano posebno, slabije je obrađeno područje naše historiografije. Stoga nam se u ovom radu o XI./XII. stoljeću na o. Krku, i vanjskopolićkim utjecajima na njega, sintetski želi predočiti to razdoblje – Krk u odnosu na Bizant, Hrvatsko kraljevstvo, Arpadoviće, Mlečane, uloga Krčkih knezova kasnijih Frankapana/Frankopana i drugo. Strčićev rad (unatoč tome što je autor stručnjak za XIX. i XX. st.) vrijedna je priloga medievalnoj povijesti otoka Krka.

Jezikom *Bašćanske ploče* bavili su se mnogi filolozi, ali neriješenih zadataka ili dvojbi ima još. U članku Stjepana Damjanovića – "Rezultati i perspektive istraživanja Bašćanske ploče" (str. 57-67). pokazani su nam dosadašnji filološki dosezi i autorov prilog tim istraživanjima. Damjanović drži opravdanom tezu da je jezik *Bašćanske ploče* – hrvatsko-staroslavenski, tj. hrvatska redakcija staroslavenskoga jezika. Svoje izlaganje zaključuje riječima kako: "(...) u jezikoslovnoj analizi Bašćanske ploče imamo što raditi, ali mislim da je posve razvidno i to da će uspješnost tih analiza ovisiti u velikoj mjeri o onim povijesnojezičnim istraživanjima (...) najstarijih hrvatskoglagoljskih, ali i onih klasičnih staroslavenskih tekstova".

Govoreći o hrvatskom društvu u XI. stoljeću – utjecaj Clunyjevske reforme i feudalnih odnosa – i njegovu razvoju (konjunkturi) Ivo Goldstein ("Neka obilježja društvenog razvoja u Zvonimirovo doba", str. 69-77) kazuje kako je "Zvonimirovo doba" imalo bitnu/ključnu ulogu u formiranju etničkih, političkih, teritorijalnih i kulturnih temelja (zasada) Hrvatske. Od antike, uklopljene u naše srednjovjekovlje, preko seoba do kršćanskog utjecaja i prihvaćanja istoga, zrcale se osnovni elementi hrvatskog ranog srednjeg vijeka, a *Bašćanska ploča*, koja nije nastala slučajno, upravo je "rezultat čitavog ranosrednjovjekovnog razvoja" u Hrvatskoj – zaključuje Goldstein.

Reformni pokret, očitovan u nakani preustroja crkve i moralne obnove društva, tj. težnji k vraćanju postavkama prvotnih kršćanskih zajednica, zahvaća i Hrvatsku u vrijeme kralja Zvonimira. U tome pravcu treba, po riječima Franje Šanjeka ("Grgurovska obnova u Zvonimirovoj Hrvatskoj", str. 79-87) i promatrati ispravu iz 1075. god. (*ili 1076. – J. Stipišić*) u kojoj se hrvatski kralj Zvonimir zavjetuje papi Grguru VII. da će ispunjavati što mu On kaže, da će čuvati vjernost Apostolskoj Stolici, poštovati pravdu, čuvati crkve, zaštićivati siromahe, udovice i siročad, raskidati nedozvoljene rodbinske veze, protiviti se prodaji ljudi itd. Šanjek iz navedenog izriče da su papa i hrvatski kralj "u svom vremenu pobudili interes za opće vrijednosti ljudskog društva u hodu prema humanijim i pravednijim odnosima, poštivanju slobode i ljudskog dostojanstva te, kao prethodnici, najavili dolazak novog doba".

U članku Ranka Starca "Osnovni rezultati (arheoloških) istraživanja opatije Sv. Lucije" (str. 89-104) prezentiraju nam se rezultati arheoloških iskapanja (1995-1999) ostataka benediktinskog samostana sv. Lucije i obližnjeg groblja. Od objekata identificirani su: kasnoantički kompleks seoske vile, ranokršćanska crkva (oko VI. st.), a u IX. i X. st. oko ostataka te crkve "pokapali su svoje umrle tek kristijanizirani Hrvati", u XI. dolazi do dje-

³ Ovaj članak posebno je objavljen u *Vjesniku* (Zagreb) LXI/18873, 24.V. 2000, str. 14. i u *Hrvatskoj reviji*, I/1, Zagreb 2001, str. 60-63.

lomične obnove tog crkvenog objekta, "a među ostatke zgrada vile novodoseljeni monasi - glagoljaši uređuju skromne opatijske ćelije. Početkom 12. stoljeća u novim političkim prilikama ovaj samostan prima regule sv. Benedikta, da bi ubrzo uslijedila potpuna rekonstrukcija crkve, kojoj je zadržano staro ranokršćansko svetište. Tijekom 14. stoljeća zbog trošnosti obnavljaju se samostanske zgrade, a crkvi uklanja pročelje te gradi zvonik, radikalno rekonstruirana oblika u 19. stojeću".

Radom "Nalazi novca iz Jurandvora i otoka Krka s osvrtom na optjecaj novca u vrijeme nastanka Bašćanske ploče" (str. 105-122), autora Bože Mimice, prikazani su novi nalazi novca iz Jurandvora pronađeni prilikom, gore spomenutih, arheoloških iskapanja. Radi se o nešto rimskog i bizantskog novca. Zatim autor iznosi prikaz karakterističnih novaca za vrijeme nastanka *Bašćanske ploče*, npr. bizantski novac, srebrni frizaški pfeninzi, ugarski srebrni denari, mletački srebrni groš i dr.

Franjo Velčić u tekstu "Poliptih Svete Lucije – likovni prikaz i njegovo značenje" (str. 123-131) iznosi opis oltarnog poliptiha sv. Lucije kojeg je izradio mletački majstor Paolo Veneziano (prva pol. XIV. st.). Nakon toga prikazan je historijat ovoga poliptiha (odnosno "neizvjesni itinerarij koji je slika prošla") od 1912. god. kada se nalazio u Beču na restauraciji zatim u Trstu, jedno vrijeme u Kopru, pa u blizini grada Udina te konačno 1944. dolazi onamo odakle je i odnešen – na otok Krk – i to zalaganjem i požrtvovnošću krčkog biskupa Josipa Srebrnića.⁴

U zanimljivom priopćenju "Sunce – kalendar – crkva" (str. 133-146), Mladena Pejakovića, predloženo nam je svojevrsno jedinstvo sunce-kalendar-crkva odnosno – "svjesno ostvaren sklad između Sunca, kalendara i crkve" – u arhitektonskoj strukturi. Pejaković je, inače, jedan od vodećih istraživača na ovome polju.

Miljanko Smokvina autor je članka "Ivan Standl – prvi fotograf Bašćanske ploče" (str. 147-163). Riječ je, naime, o fotografu Ivanu Standlu (1832-1897) i njegovom radu na fotografiranju *Bašćanske ploče* iniciranom od strane Franje Račkoga. Prvo fotografiranje obavljeno je 1865., a drugo 1869. god. Kasnije Standl dobiva titulu: "Fotograf Jugoslaven-ske akademije znanosti i umjetnosti". U tekstu se skreće pažnja na fotografiju (povijest fotografije) i njezin značaj kao izvornog povijesnog dokumenta.

Rad Pavuše Vežića – "Arhitektura crkve i pregrade kora svete Lucije u Jurandvoru" (str. 165-186) – bez sumnje možemo smatrati vrlo značajnim jer se u njemu, za razliku od prijašnjih pristupa istoj temi, donose nova viđenja i rezultati vezani uz arhitekturu crkve i kora sv. Lucije. Autor "provedenom analizom stila i njoj srodnih građevina u Dalmaciji, te povijesnih podataka o sv. Luciji i njezinome inventaru" pretpostavlja da ona pripada kasnoromaničkom razdoblju (XIII./XIV. st.), a ne ranoromaničkom (XI./XII. st.) kao što se prije mislilo. Vežić zatim ustvrđuje kako *Bašćanska ploča* ima na sebi "dva kulturna sloja: jednoga predstavlja njezin likovni sadržaj na gredici koji stilskom analizom potvrđuje doba oko 1100. godine kao vrijeme nastanka ranoromaničkog pluteja u nekoj zasada nepoznatoj crkvi: te drugi kojega predstavlja glagoljički natpis uklesan u ploču oko 1300. godine, a radi ugrađivanja u pregradu kora kasnoromaničke crkve sv. Lucije". Prave, pak, reakcije i recenzije na ovaj članak možemo tek očekivati.

⁴ Poliptih svete Lucije, u povijesno- umjetničkom pogledu, pripada onom krugu najvrednijih djela koje otok Krk baštini, pa stoga ne treba čuditi da je baš i on, uz ostale naše eksponate, predstavljao Hrvatsku na izložbi "Europa Anžuvina" (Francuska, Fontevraud) u lipnju 2001. god.

O "Bašćanskim zvonima i njihovim ljevačima" (str. 187-199) piše Damir Viškanić. Nakon uvodnog dijela govori se općenito o zvonima, njihovoj pojavi i izradi (na temelju strane i domaće literature), a zatim se opisuju zvona župe Baška i donose neki biografski podaci o njihovim ljevačima.

Odredivši romaničko razdoblje u Hrvatskoj (duhovni život i umjetnost) u vremenskom rasponu od poč. XI. st. do pol. XIII. st., Nikica Kolumbić ("Bašćanska ploča u kontekstu romaničkoga razdoblja", str. 201-210) iznosi svoje rezultate do kojih je došao komparativnom analizom nekih književnih i drugih djela. Pristupivši tako *Bašćanskoj ploči* s "literarnog stajališta" konstatirajući pritom "da i tekst Bašćanske ploče, po svojim osobitostima pokazuje kako su hrvatski glagoljaši 11. i 12. stoljeća bili dobro upućeni u retoričke i druge vještine pa su znali pokazati umijeće stilske rafiniranosti, ritmičke funkcionalnosti kao i umješnost u komponiranju skrivenih i žtajanstvenih' simbola, vjerujući u njihovu nadnaravnu moć".

U radu "Ortografija natpisa Bašćanske ploče" (str. 211-225) Mateo Žagar analizira natpis *Bašćanske ploče* s grafetičke razine – linijski ustroj teksta, kraćenje riječi, ligature, punktacija i drugo. Žagar kazuje da neobičnosti natpisa *Bašćanske ploče* treba tržiti "u promjeni tekstne funkcionalnosti (od skrovitih zapisa u kartularu do objave na oltarnoj pregradi) (...)".

Raspravom "Otočac Bašćanske ploče" (str. 227-244), tj. pitanju lokacije "/M/IKULA VЪ OTOČЬC/I/", Mile Bogović pristupa tako da prvo određuje odakle je i kako se razvija glagoljica na području Hrvatske, da bi zatim prešao na definiranje odnosa između opatija sv. Lucije i sv. Nikole koje se spominju u zadnja dva retka natpisa *Bašćanske ploče*. Uzimajući u obzir dosadašnje zaključke i mišljenja – Bogović – zastupa upravo onu tezu da sv. Nikolu treba tražiti u Gackoj, a ne na o. Krku. Autor kazuje i to da gregorijanska reforma u doba kralja Zvonimira ide u pravcu "od hrvatskog kopna prema donedavno bizantskom području". Argumentacija ovog vrlo instruktivnog rada većinom je prihvatljiva kao uopće shvaćanje povijesnog konteksta nastanka glagoljice i *Bašćanske ploče*.

Valentin Putanec – "Prilog proučavanju Bašćanske ploče: značenje riječi *krajina*" (str. 245-247). Riječ *krajina* javlja se u dvanaestom retku natpisa *Bašćanske ploče*, a autor joj pravo značenje nalazi kod Bartola Kašića (1575-1650) i Jakova Mikalje (1600 ili 1601-1654) – "radi se o obali (unutrašnjosti) nasuprot otoka Krka, Raba i Paga", tj. klasičnoj Liburniji. Izneseno ide u prilog "o zajednici krčkih benediktinaca s ličkim benediktincima u Otočcu".

O zaslugama Branka Fučića u pogledu istraživanja i uopće prezentiranja *Bašćanske ploče* znanstvenoj i drugoj javnosti, ne treba niti govoriti jer one u određenom pogledu same za sebe govore. No, pohvalno je što o tome našem zaslužnom stvaraocu, tj. njegovu radu govori članak Tanje Tomašić i Borisa Kuzmića – "Prinos Branka Fučića istraživanju Bašćanske ploče" (str. 249-256).⁵

"Što je opat Držiha naučio od opata Maja?" (str. 257-269) ili "Što je na Bašćanskoj ploči preuzeto iz Krčkoga natpisa sa stajališta analitičke glagoljske paleografije?" Autorica, Marica Čunčić, pomoću paleografske analize položaja glagoljskih slova *Krčkoga natpisa* (X. st.) i *Bašćanske ploče* (XI. st.) prikazuje što je opat Maj (*Krčki natpis*) znao o sta-

⁵ Usp. i novoizšla monografiju J. Žgaljića, *Branko Fučić. Od Dubašnice do Dubašnice*, izd. Glosa d.o.o. i Istarsko književno društvo "Juraj Dobrila", Rijeka 2001.

rom položaju glagoljskih slova, a što je Držiha (*Bašćanska ploča*) preuzeo od njega. Odnosno "da je opat Držiha mogao naučiti najstarije peterolinijsko crtovlje, žkolo", trokutasti tip i slogovno pismo na primjeru Krčkoga natpisa na kojem se spominje opat Maj".

Damir Karbić – "Šubići i ždobri kralj Zvonimir". Prilog proučavanju upotrebe legendi u politici hrvatskih velikaških obitelji" (str. 271-280). Na temelju sačuvanih izvora i literature u radu nam se interpretira mogućnost da su "Šubići utjecali na nastanak legende o kralju Zvonimiru kao arhetipu idealnog kršćanskog vladara da bi poduprli svoja politička nagnuća".

Člankom "Glagoljske matične knjige otoka Krka u Arhivu HAZU" (str. 281-297), Marije Karbić i Zorana Ladića, u najosnovnijim se crtama opisuju matične glagoljske knjige (njih 27) s otoka Krka što se danas nalaze u Arhivu HAZU u Zagrebu. Autori također ukazuju na njihovu vrijednost kao povijesni izvor i mogućnosti istraživanja demografskih promjena preko njih ili "svakodnevnog života tzv. malih ljudi u mikroprostorima otočkih seoskih župa".

U svome radu ("Srednjovjekovni stolni i zborni kaptoli na Krku", str. 299-309) Ante Gulin govori o krčkim kaptolima, njihovom vremenskom nastanku i djelovanju te o članovima (njihovom broju) i osobnim titulama koje se javljaju u ispravama (npr. arhiprezbiter, primicerije). Zasebno je obrađen i pečatnjak Stolnog kaptola u Krku (+SIGILL(um) CAPITVLI S(an)C(t)E. MARIE VEGLE(n)SIS:ECCL(es)IE.).

U tekstu naslovljenom "Neka pitanja srednjovjekovnog vlasništva zemljišta na otoku Krku i Bašćanska ploča" (str. 311-329), autora Željka Bartulovića, otoku Krku prilazi se s pravno povijesne strane. Točnije, raspravlja se o pitanju srednjovjekovnog instituta vlasništva i poimanja istoga zatim zabrani prodaje zemljišta strancima, o darovanju i opozivu darovanja, protudarovanju i dr. U tome kontekst promatra se i *Bašćanska ploča*.

Lovorka Čoralić – "Prekojadranska iseljavanja s otoka Krka u srednjem i početkom ranoga novoga vijeka" (str. 331-348). Iako se ovaj rad izravno ne odnosi na temu skupa o *Bašćanskoj ploči* on nam je poprilično važan jer kako i sama autorica ističe: "Hrvatsko-talijanske povijesne veze neprijeporna su konstanta koja traje tijekom cjelokupne povijesti dvaju susjednih naroda koje veže i spaja jedno isto more". Slijedi prikaz krčkih prekojadranskih migracija te djelovanje i status Krčana u talijanskim gradovima (posebice u Mlecima).

Na koncu možemo kazati kako je hrvatska historiografija dobila jedno vrijedno zajedničko djelo – djelo koje iskazuje njezinu visoku razinu stručnosti i znanstvenosti. No, napomenimo da će pojedini radovi iz ovoga zbornika zaslužiti i dodatne analize, kako zbog novih rezultata tako i novih tumačenja ili hipoteza. Odnosno recepcija, vrlo uspjelog zbornika – "900 godina Bašćanske ploče" – od strane hrvatske, ali i inozemne znanstvene javnosti tek slijedi.

Tomislav Galović

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

34-35-36

ZAGREB 2001-2004

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača

Neven Budak

Redakcija

Ivo Goldstein
Borislav Grgin
Mirjana Matijević-Sokol
Nenad Moačanin
Boris Olujić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednik

Mario Strecha

Tajnik redakcije

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica
Iva Makvić

Tisak
Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje završeno u srpnju 2004. godine

Naklada
400 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 34-35-36
/ [uređivački odbor Mario Strecha... et al.]. - Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
2002.-2004. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X